

Romanifolket/tatere

ARTIKKEL | SIST ENDRET: 23.11.2015

Innhold

[Hvem er romanifolket/taterne?](#)

[Historie](#)

[Tradisjonelt levesett](#)

[Språk](#)

[Romanifolket/taterne i dag](#)

Hvem er romanifolket/taterne?

Den nasjonale minoriteten romanifolket/taterne ble første gang dokumentert i Norden på 1500-tallet. Minoriteten har blitt omtalt med en rekke ulike navn. Det er ulike syn innad i gruppen om hvorvidt tater eller romanifolk skal brukes. Derfor omtales minoriteten som romanifolket/taterne.

Reisende og vandriar er andre betegnelser gruppen bruker. Personer fra romanifolket/taterne som reiste og bodde i båt, kalles kystreisende. Man antar at det er flere tusen personer av romanifolket/taterne i Norge i dag.

Historie

Romanifolket/tatere har trolig forfedre som vandret fra Asia til Øst-Europa en gang etter det første tusenårsskiftet. Forfedrene til romanifolket/ taterne spredde seg utover store deler av Europa i en migrasjon

kalt Den første vandringen. På 1500-tallet ble romanifolket/taterne for første gang omtalt i Norden. De første fra romanifolket/ taterne ble godt mottatt, men dette endret seg imidlertid med reformasjonen i 1536.

Siden romanifolket/tatere var omreisende, ble de sett på som vanskelige å skattlegge og øve myndighet over. Myndighetene betraktet dem derfor som uønsket i samfunnet. Kongen utstedte i 1536 de første utvisningsordrene og noen år senere lyste han romanifolket/taterne fredløse. Drøye 50 år senere ga den daværende kongen ordre om at alle såkalte «omstreifere» skulle fanges og deretter henrettes. Denne ordren rammet også romanifolket/tatere. Senere ble det innført passtvang for romanifolket/taterne for å hindre dem i å være omreisende. For romanifolket/ taterne selv var det også alvorlig at kirken nektet å døpe og vie dem og å begrave dem i signet jord. De første tukthusene som ble opprettet på 1700-tallet var innrettet på romanifolket/ taterne og omstreifere. 1800-tallet var preget av den framvoksende nasjonalismen med tankene om én nasjon og ett folk – med lite plass for å være annerledes. Overgrepene fortsatte, men i form av en fornorskingspolitikk. Vergerådsloven av 1896 gjorde det mulig for det offentlige å frata alle reisende barna deres, og løsgjengerloven av 1900 kriminaliserte den reisende livsformen fordi den ble ansett for å være en «plage» og en «fare for rettssikkerheten». Dyrevernsloven av 1951 forbød romanifolk/tatere å reise med hest.

Den nye arvelæren fikk stor innflytelse i Norge og på norsk politikk fra 1920-tallet og den rammet romanifolket/taterne hardt. Sammen med blant annet alkoholikere, kriminelle og såkalte «åndssvake» ble romanifolket/taterne sett på som bærere av uønsket arvemateriale. Steriliseringsloven av 1934 åpnet for tvangssterilisering av mennesker som hadde en alvorlig sinnslidelse, som var sjelelig svekket eller i høy grad hemmet i sjelelig utvikling. Det er dokumentert at fram til 1977 ble minst 125 nordmenn av reisende slekt sterilisert med hjemmel i denne loven, og romanifolket/tatere ble sterilisert uten hjemmel i loven. Flere av disse fikk fysiske og psykiske sår, og flere begikk i ettertid selvmord. Det foregikk også lobotomering av romanifolket/tatere, og det har forekommet dødsfall.

Fra 1897 overlot staten arbeidet med å «fornorske » romanifolket/taterne til en privat forening, mest kjent som Norsk misjon blant hjemløse. Misjonen drev barnehjem, skoler og arbeidskolonier for romanifolket/taterne med et uttalt formål om å utslette romani-/taterkulturen. Et viktig virkemiddel var å ta barna fra foreldrene deres for å oppdra dem som «gode kristne» og bofaste nordmenn på barnehjem. Til sammen ble minst 1500 barn fjernet fra foreldrene sine, og vokste ofte opp uten å kjenne sin reisende bakgrunn. Mange av disse barna har blitt utsatt for vold og overgrep. I tillegg ble over hundre familier av romani-/taterslekt sendt til Svanviken arbeidskoloni på Nordmøre for å bli «avvent» fra sin tradisjonelle levemåte og for å bli «gode kristne». Under trussel om at barna ville bli tatt fra dem, ble romani-/taterfamiliene nektet å snakke romani, bruke tradisjonelle klær eller drive tradisjonelt håndverk. De fikk ikke lov til å ha besøk av slektninger. Norsk Misjon for hjemløses arbeid på Svanviken Leir fortsatte helt fram til 1989.

Tradisjonelt levesett

Romanifolket/taterne har alltid vært et vandrende folk. Den reisende livsformen har vært, og er fortsatt viktig

for både økonomi og identitet. De reiste fra bygd til bygd og solgte varer og tilbød håndverkstradisjoner. Om sommeren slo de seg ned på sletter, viker og holmer, og om vinteren fikk de ofte lov til å sove på låver, i staller, stabbur og på loft hos gjestfrie bønder. Hest og vogn ble mye brukt om sommeren og sleder om vinteren. Flere brukte også båt som framkomstmiddel og reiste langs kysten, der de tilbød varene og tjenestene sine til kystbefolkningen. En del av de kystreisende hadde fast bosted om vinteren og reiste om sommeren.

Romanifolket/taterne og kunnskapene dere sies å ha vært og er viktig for mange bondesamfunn. Det var store forskjeller i hvor godt de ble behandlet av de fastboende. Noen steder var de velkomne, andre steder ble de jaget vekk. Fordi romanifolket/taterne reiste rundt, ble de sentrale nyhetsformidlere. De var kjent for å være dyktige håndverkere og endret virksomheten sin i takt med skiftende markedsbehov. Blikkenslageri, kjeleflikking, sølvsmedarbeid, knivsløyd, og fortinning var tjenester de fastboende gjerne kjøpte av romanifolket/ taterne. Etter hvert ble lagging og montering av takrenner en viktig inntektskilde, særlig etter at produksjonen av kakeformer, kjeler, kanner og lignende ble tatt over av industrien på 1900-tallet. Kvinnene produserte ofte husflidsartikler og solgte småvarer. Romanifolket/taterne var kjent for å ha god kunnskap om dyrehold, og de drev ofte med hestehandel på de mange lokale markedene. I tillegg reparerte mange av dem klokker og småmekanikk, og handlet med sølv, gull og ulike antikviteter.

Musikk og sang var og er viktig for romanifolket/ taterne. Spellemenn av reisende slekt var populære landet over, og de har bidratt til å forme og bevare norsk folkemusikk. Kunsthåndverk var viktig for romanifolket/taternes økonomi. Mye av det vi tenker på som særnorske kunstformer, som produksjon av søljer og kniver, har blitt påvirket av kunstnere av romani-/taterslekt. Spådomskunst var en vanlig inntektskilde blant kvinner. Klesdrakten bar, i likhet med klærne til de fastboende, preg av det som til enhver tid var mulig å få tak i, men hadde også noen særtrekk. Kvinnene bar gjerne flere lag med lange skjørt, fargerikt sjal, stor sølje og andre smykker. Romani-/taterkvinner dekket til håret med sin diklo, et hodetørkle knyttet på en spesiell måte. Kvinnene oppbevarte verdisakene i en løslomme under skjørtet, kalt posikka. Mennene gikk ofte med hatt eller andre hodeplagg, vest med sølvknapper, klokkekjede og knappbelte med kniv. De hadde også et fargerikt halstørkle, holdt sammen med en stor og tung ring av edelt metall.

Språk

Norsk romanispråk har utviklet seg fra det språket romanifolket/taterne snakket da de kom hit på 1500-tallet. Gradvis har språket endret seg i retning av det som kalles kodeveksling, der norsk fungerer som grammatisk ramme, mens de fleste ordene som brukes, er romani. Det er vanlig å blande inn en del norske ord.

Fornorskingspolitikken førte til at en stor del av romanifolket/taterne mistet språket sitt, men romani er likevel en viktig del av norsk romani-/ taterkultur. Romani var tidligere kun et muntlig språk. Det er startet arbeid med å systematisere og normere språket til et skriftspråk.

Romanifolket/taterne i dag

Etter hvert som industrien tok over stadig nye produksjonsområder, forandret romanifolket/ taterne mye av sitt økonomiske grunnlag. I de senere årene har mer moderne handelsvirksomhet, for eksempel kjøp og salg av antikviteter og skrapmetall samt håndverkstjenester blitt en viktig inntektskilde for noen, mens andre har ordinært lønnet arbeid. De aller fleste romanifolk/ tater har fast bopel i dag, men mange opprettholder reisekulturen og reiser i deler av året.

Det er ulikheter innad i gruppen når det gjelder i hvilken grad de ønsker å vektlegge den delen av sin egen bakgrunn som har med romanifolket/ taterne å gjøre. Mange har vokst opp i et samfunn der romanifolket/tatere har blitt undertrykket og hvor ord som «tater», «fark», «splint» og «fant» har blitt brukt som skjellsord og nedsettende begrep. Noen er redde for at økt fokus på romanifolket/taterne skal føre til ny undertrykking. Andre identifiserer seg sterkt som romanifolket/tatere, og har blant annet engasjert seg i organisasjoner som jobber aktivt og forebyggende for å fremme romanifolket/taternes interesser og holde tradisjonene i hevd. Etter noen spede forsøk på organisering, ble Romanifolkets Landsforening (RFL) etablert i 1995, som etter hvert skiftet navn til Taternes Landsforening. Senere er flere organisasjoner opprettet som Landsorganisasjonen for romani- folket, Romanifolkets Kystkultur og Romanifolkets Riksforbund.

Offentlig beklagelse og oppreisning

I februar 1998 ba norske myndigheter offisielt om unnskyldning for hvordan romanifolket/ taterne har blitt behandlet. Romanifolket/Taternes kulturfond forvalter midler som blant annet går til prosjekter som fremmer romanifolket/taternes kultur og tradisjon. Glomdalsmuseet i Elverum har en avdeling, som heter Latjo Drom, for dokumentasjon og formidling av romanifolket/taternes kultur og tradisjon, og den er åpen for publikum. I januar 2011 oppnevnte regjeringen, i etterkant av oppfordringer fra Helsingforskomiteen og organisasjonene for romanifolket/taterne, et granskningsutvalg. Utvalget skal undersøke politikk og tiltak overfor romanifolket/taterne fra myndigheter, organisasjoner og virksomheter siden midten av 1800-tallet og frem til i dag, og følgene av dette. Arbeidet blir avsluttet i mai 2015.

Mange av romanifolket/taterne har fått mangelfull skolegang. Barn av romanifolket/taterne har opplevd å bli mobbet og trakassert på grunn av etnisk opphav og fremmedfrykt både av lærere, andre elever og foreldre. Dette har ført til at mange er skeptiske til skolen som institusjon. Deler av minoriteten preges fortsatt av ujevnt oppmøte på skolen og betydelig frafall fra opplæringen, ofte allerede på grunnskolenivå. Mange er opptatt av at barna får en bra utdanning og skolegang. Representanter for minoriteten selv har påpekt at det er viktig at skolen har forståelse for både den historiske utryggheten forbundet med å sende barna på skole og den reisende livsformen som mange opprettholder.

En stor takk for god hjelp til:

Jim Karlsen, Romanifolkets Riksforbund

Jim Rickhard Hartmann, Romanifolkets Riksforbund

Anna Gustavsen, Taternes Landsforening

Holger Gustavsen, Taternes Landsforening

Lennart Karlsen, Taternes Landsforening

Wilhelm Holm, Landsorganisasjonen for Romanifolket

Vivian Voldhaug, Landsorganisasjonen for Romanifolket

Inger Kvennodd, Landsorganisasjonen for Romanifolket

Alvin Eilertsen Viborg, Romanifolkets Kystkultur